

איש חי רב פעלים רודף צדקה וחסד
ר' **משה שניצר** ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברק
כולל דחסידי סוכטשוב
כולל "סנה משה"
ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
בית מדרש למגידי שיעור "דף היומי"
חיים סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

האשה החשובה ודופת צדקה וחסד
מרת **ורדה שניצר** ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

י"ו ע"ב ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 858

מסכת סוטה ו' - י"ב ♦ כלים י"ג, ב' - י"ג, ה'

בס"ד, י"ט חשון תשע"ז

השבוע בגליון

- ♦ הקמת מצבה בחיי האדם
- ♦ הכנת עפר מארץ ישראל לקבורה
- ♦ קניית קבר מחיים
- ♦ כתיבת שם אב חורג בכתובה
- ♦ עליה לתורה בכך חורג

- ♦ הוכחה מסוגייתנו בשאלה מעניינת בעניין שידוכים
- ♦ אמירת קדיש על ידי אביו של הנפטר
- ♦ אמירת "קדיש" על ידי חתן המנוח

- ♦ חיפוש בתיקו של אדם החשוד בגניבה
- ♦ מצווה רביעית שנאמר בה "יהרג ואל יעבור"
- ♦ עדיף לפטר עובד מאשר להלכין את פניו שלא כדין
- ♦ מותר לתבוע אדם לדין תורה, למרות הבזיון הנגרם בכך
- ♦ מגורים במקום מגורי החותן

דבר העורך

לא מאומץ!

מידי פעם מבליח סיפור 'פשוט' על 'יהודי פשוט' מן העבר, מתנער מאבקו ופושט את קמטיו, ואם הנך מתבונן בו כראוי נפשך מתפעמת ומבוכה מסויימת פושה בתוכך - היכן אנחנו לעומתם. במעשה שלפנינו אין עלילה או תגלית מפתיעה. עצם היותו ועובדת התהוותו - היא הנותנת.

היה זה בימים שהעיר וולגורד (לפנים סטאלינגרד) השוכנת על נהר הוולגה עוד כונתה צאריצין. שמה של העיר התפרסם ברחבי תבל בשל קרב סטלינגרד, מן המכריעים שבמלחמת העולם השנייה, אך הסיפור שלפנינו חשוב יותר וערכו הסגולי עולה על המערכה ההיא.

רבה של צאריצין היה רבי משה אהרן רזניק ולו שלש בנות ובן יחיד, שהיה בבת עיניהם שלו ושל רעייתו, אליהו שמו. הרבנית, איטה הניה, חששה לגורלו הרוחני של בנה. באותם ימים החלה התקופה שהובילה לעליית הבולשביקים לשלטון. רבים נסחפו אחרי ההגיון וה'צדק' שהציעו המנהיגים, אשר לימים טבחו מליונים ממעריציהם. המהפכה עדיין לא קרמה עור וגידים, אך חושיה החדים של אם המשפחה החרידו את מנוחתה. היא היתה מעורה ביותר במתרחש והגיעה למסקנה המתבקשת כי בשעה זו רבים הסיכויים שאליהו בנה לא יגדל לתורה ולמעשים טובים.

חיפוש בתיקו של אדם החשוד בגניבה

הלבנת פניו של אדם על ידי העלבתו חמורה מאד, עד שחז"ל השווו הלבנת פנים לרציחה ואמרו (בבא מציעא נח/ב): "כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים". הגמרא בסוגייתנו מוסיפה על כך ואומרת: "נוח לו לאדם שיפיל את עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים", כפי הנלמד ממעשה יהודה ותמר שביכרה להשרף בכבשן האש אם לא יודה יהודה מעצמו.

מצווה רביעית שנאמר בה "יהרג ואל יעבור": כידוע, על שלש עבירות - עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים - מצווה האדם למסור את נפשו למיתה, ובלבד שלא יעבור עליהן.

בעלי התוספות (ד"ה נוח) לומדים מדברי גמרתנו האומרת ש"נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים", כי גם לגבי הלבנת פנים תקף הכלל "יהרג ואל יעבור"! ואילו הטעם שאין מונים את איסור הלבנת פנים בנוסף לשלש עבירות אלו, הוא משום שהגמרא מתייחסת לעבירות המפורשות בתורה בלבד. מדבריהם עולה, אפוא, כי איסור הלבנת פנים מהווה איסור בפני עצמו.

הלבנת פנים חמורה מרציחה: אולם, רבינו יונה (שערי תשובה שער ג' אותיות קל"ט-קמ"א) חולק וסובר, שהלבנת פנים אינה איסור בפני עצמו, אלא היא כלולה באיסור רציחה, שכן, הלבנת פנים היא "אביזריהו דשפיכות דמים", כלומר: סניף ואיסור נלווה לשפיכות דמים, וזאת משני טעמים: א. האדם שהלבינו את פניו, מסמיק ומחוויר חליפות, והרי זה כשפיכת דמו. ב. צער ההלבנה מר ממות. אמנם, המאירי בסוגייתנו, חולק וסובר, שאין למסור את הנפש כדי למנוע הלבנת פנים [וקן משמע מדברי ראשונים נוספים. ראה עינים למשפט].

המלבין פנים אינו מודע לחומרת עוונתו: רבינו יונה מוסיף ואומר, שמבחינה מסויימת, חמורה הלבנת פנים מרציחה, שכן, לגבי הלבנת פנים הגמרא אומרת (בבא מציעא נט/א) ש"המלבין את פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא", ואילו הרוצח, אף שחמור עוונתו, יש לו חלק לעולם הבא. רבנו יונה מבאר מדוע המלבין פני חברו גרוע מהרוצח, כי הרוצח בדרך כלל מכיר בחומרת מעשהו וחוזר בתשובה, אך המלבין פני חברו אינו מתייחס בחומרה מספקת למעשהו ולכן אף אינו חוזר בתשובה, וכתוצאה מכך מאבד את חלקו לעולם הבא.

הרב שלמה לורנץ ז"ל חיבר קונטרס העוסק בהלבנת פנים העלולה לנבוע עקב תביעות ממוניות (עיין שו"ת מנחת שלמה חלק ג' סימן ק"ה - בהוצאה ב' סימן קל"ג). הקונטרס דן אם מעביד החושד באחד מעובדיו כי גנב ממנו חפץ כלשהו, רשאי לפשפש בכלי עובדיו ובכיסיהם כדי לבדוק אם הגניבה ברשותם.

צעילוי נשמת

הר"ר **יוסף דוד לנדאו** ז"ל
ב"ר יעקב שמעון ז"ל
נלב"ע כ' בחשון תשל"ה
תנצב"ה
הנוצח ע"י ידידינו הר"ר **אפרים ברנד**
והוג' מרת **חווה** שיחיו - גבעתיים

צעילוי נשמת

הר"ר **מאיר וסרצוג** ז"ל
ב"ר אברהם ז"ל
נלב"ע כ' בחשון תשל"ט
תנצב"ה
הנוצח ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **אריה דוד** ז"ל
ב"ר משה מאיר הכהן פינק ז"ל
נלב"ע כ"ב בחשון תשס"ה
תנצב"ה
הנוצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **טובה בורנשטיין** ע"ה ב"ר משה אליעזר ז"ל
נלב"ע כ' בחשון תשנ"ב **תנצב"ה**
הנוצח ע"י המשפחה שיחיו

נר ה' נשמת אדם

עדיף לפטר עובד מאשר להלבין את פניו שלא כדין: הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב בתשובתו הערות אחדות על קונטרס זה, מהן עולה כי עדיף לפטר בדרכי שלום עובד החשוד בגניבה, כדי שלא להלבין את פניו, שהרי הלבנת פנים קרובה לרציחה, ואינו רשאי להלבין פניו מפני החשד בלבד.

בדיקה בתיקי כל העובדים, כדי למנוע בזיון מהחשוד: כמו כן, אם מעביד חושד באחד מעובדיו כי גנב ממנו חפץ, והלה טוען שהוא מוכן שיבדקו בכליו, בתנאי שיבדקו בכליהם של כל העובדים, רשאי בעל הבית לומר לעובדיו שברצונו לבדוק בכליהם, אך יסביר להם את מעשיו וידיגיש, שאינו חושד בכולם חלילה.

מותר לתבוע אדם לדין תורה, למרות הבזיון הנגרם בכך: אולם, מן הראוי לציין את דברי הגרש"ז הקובע, שאדם היודע שחבירו גנב את ממונו, רשאי לתבועו לדין תורה, למרות שבכך הוא מסב בושה לנתבע, לבני ביתו ולקרוביו, שכן, התורה לא חיבה את האדם להפסיד את ממונו המגיע לו על פי דין, כדי להימנע מהלבנת פנים.

דף י/ב אמר שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי

מגורים במקום מגורי החותן

בגמרתנו אומר שמואל סבא, חמיו של רב שמואל בר אמי, כי כשם שבמתן תורה נאמר (דברים ה'/ט) "קול גדול ולא יסף", דהיינו: הקול הגדול שהיה במתן תורה מתקיים לעד, והמילים "ולא יסף" פירושו שהקול לא נאסף ולא פסק, כך גם הפסוק (בראשית לח/כו) **וְלֹא יִסַּף עוֹד לְדַעְתָּהּ** האמור ביהודה, פירושו שלאחר מעשה תמר נשאה יהודה לאשה.

הוכחה מסוגייתנו בשאלה מעניינת בעניין שידוכים: לגיסתו של אחד מתלמידי הנודע ביהודה הוצע שידוך, בחור "בן תורה ויחסן". בימי עלומו היה הבחור חולה, ועקב כך שינו את שמו לאותו שם בו קרוי אבי המדוברת. תלמידו של הנודע ביהודה שאל את רבו, אם עליו לחשוש לצוואת רבי יהודה החסיד (אות כ"ד) הכותב שיש להמנע מלקיחת חתן ששמו כשם אבי המדוברת.

הנודע ביהודה (תנינא אהע"ז סימן ע"ט ד"ה אבל האמת) השיב לתלמידו, כי "לדעתי יגמור השידוך הזה ויעשה מעשיו לשם שמים". וטעמו, משום שרבי יהודה החסיד התכוון בצוואתו לחתן ולחותן אשר שמותיהם המקוריים שניתנו להם בשעת הברית - זהים. אולם, הבחור המוצע לגיסתו קיבל את שמו, הזהה לשם אבי המדוברת, בעת חוליו. בנוסף לכך כתבו הנודע ביהודה, וכן בעל ספר הזוהרות (אות ש'), כי מדברי סוגייתנו מוכח, שבימי התלמוד לא הקפידו על כך, שהרי גמרתנו מביאה את המימרא של "קול גדול ולא יסף" בשמו של האמורא "שמואל סבא", בשם חתנו "רב שמואל בר אמי".

מדוע ציווה רבי יהודה החסיד ששמו של החתן לא יהא זהה לשם חותנו ושם הכלה כשם חמותה?

א. הנודע ביהודה (שם) כתב, כי צוואת רבי יהודה החסיד נועדה לצאצאיו אחריו בלבד, שכן הוא ראה ברוח הקודש, שזרעו לא יצליח בזיווגים אלה.

ב. בשו"ת פרי השדה (חלק א' סימן ט"ט) מבאר, כי טעם הזהירות נובע מחשש של "עין הרע", שכן, על ידי שהחתן והחותן נקראים בשמות שוים, עלול הדבר למשוך תשומת לב יתירה ועלולים להטיל בהם עין הרע.

ג. בעל תורה תמימה (פרשת וישלח פרק ל"ב אות ד') מסביר כי החשש הוא, שמא הכלה תקרא בשמו של בעלה [הזהה לשם אביה] כדי לבקש ממנו דבר מה, והרי אסור לבן או לבת לקרוא בשם אביהם. ומאחר שהכלה מצויה גם בבית אביה, גזר רבי יהודה החסיד, כי שמות החתן והחותן לא יהיו שווים.

שינוי שם החותן או החתן: הגר"ש אלישיב זצ"ל כתב (הערות למס' סוטה עמוד ס"ו), כי אפשר לדחות את הראיה שהוכיחו האחרונים מסוגייתנו שניתן לקרוא לחתן ולחותנו בשם זהה, משום שיתכן ששמואל סבא, חמיו של רב שמואל בר אמי, לא היה נקרא בשם "שמואל" בלבד אלא "שמואל סבא".

החילוק ההלכתי בין הטעמים השונים: הפרי השדה מוסיף וכותב, כי לפי טעמו, שהחשש הוא משום "עין הרע", אין האיסור אלא כשהחתן וחמיו גרים במקום אחד, או-אז בולטת העובדה ששניהם נקראים באותו שם. אך במקרה שהם גרים בשני מקומות נפרדים, חשש זה אינו קיים (טעם זה משמע גם בחיד"א ברית עולם סימן תע"ז). יש אומרים, כי כן הורה החזון איש לנהוג, שיגורו בערים שונות (שמירת הגוף והנפש סימן קס"ט סעיף ט"ו).

הגה"ק בעל דברי חיים זיע"א (שו"ת אהע"ז סימן ח) מסכם את הדיון בעניינים אלו וכותב, כי אין לפלפל בצוואתו של רבי יהודה החסיד, כי הוא "דבר שאין לנו שום ידיעה והוא מהדברים הנסתרים".

דף י/ב הני תמניא זימני בני למה

אמירת קדיש על ידי אביו של הנפטר

בשעה שדוד המלך ע"ה קיבל את ההודעה המרה על מיתת בנו אבשלום, אשר מרד בו וניסה להרגו, הוא עמד על עליית השער וקונן על מותו (שמואל ב' יט/א): **"בְּנֵי אֲבֻשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי אֲבֻשָׁלוֹם מִי יִתֵּן מוֹתֵי אֲנִי תִּתְּחַיֵּךְ אֲבֻשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי"**. בהמשך קינתו הזכיר דוד המלך את המילה "בני" עוד שלש פעמים נוספות. חז"ל מבארים בגמרתנו, כי בהזכירו **שבע** פעמים את המילה "בני", העלה דוד המלך את אבשלום בנו **משבעה** מדורי גיהנום, ובאמרו "בני" בפעם השמינית - הכניסו לגן עדן, ויש אומרים כי בתפילתו זו גרם דוד לכך שראשו של אבשלום שניתק מגופו בעת שנהרג, יחזור ויתקרב למקום בו גופו היה מונח.

אליהו, הבן היחיד, היה בן אחת עשרה שנים. **בעצה** אחת עם בעלה החלט לשלוח את אליהו מחוץ לרוסיה ולהבריח את הגבול לליטא. בה תססה אווירת התורה ובני ישיבות התגדלו בה למכבי. האב והאם ציידו את בנם בצידה לדרך. לפני צאתו לדרך הפקיד האב ביד בנו מכתב בקשה לרבי חיים עוזר בוויילנא, שידאג לאליהו לישיבה טובה, והאם, היא נטלה את חסכוניות המשפחה, ותתפרם אל הטלית קטן של בנה מחמדה, ויצא הילד לדרך.

לדרכו...

אליהו נמסר לתלמידים מיישיבת נוברדוק כדי שיבריו עמו את הגבול לליטא. הברחת הגבול היתה כרוכה בסיכון, והנוברדוק'ערס היו עוברים אותו עם 'בטחון', וכך גם היה במקרה זה. ירו עליהם בהבריחם את הגבול, אך הם ניצלו בחסדי שמים.

כשנודע הדבר בשכונת מגוריו של הילד הרך ותאמרנה אשה אל רעותה: ככל הנראה אליהו מאומץ! ורבי משה אהרן ואיטה הניה אינם הוריו הביולוגיים! ותצא הרננה: היתכן שאם תשלח את בנה יחידה, בן אחת עשרה שנים, לארץ זרה ומנוכרת? מי יודע מתי תזכה לשוב ולראותו!

חלפו שנים. אליהו בוילנא ומשפחתו בצאריצין. השממה הרוחנית קנתה שביטה ו'הרדימה' רבים מעמנו. משפחת רוזניק לא אבתה יותר בעירם והם נמלטו ירושלימה, ומצאו מנוחה לנפשם ליד שריד בית מקדשנו.

הרבנית הניה נפטרה בירושלים בדמי-ימי, ומיום שלחה את בנה יחידה לישיבה לא זכתה לראותו שוב. לא בעולם הזה. לימים עלה אליהו לארץ ישראל ולמד בישיבת חברון, וכיום בני משפחתו הענפה מפארים את היכלי הישיבות ומקומות התורה.

זוהי 'אמא יהודיה' הדואגת לבנה בכל לבה ודווקא משום כך היא אוצרת בקרבה את רגשותיה הטבעיים ואת רחמייה הנכמרים, משתלטת עליהם, ועושה למען בנה כדי שיזכה לחיי העולם הבא, כי חיים בלא תורה ובלא יראת שמים היא אינה מוכנה בשום אופן להעניק לו.

תודתנו לצאצאיה, בני משפחת רוזניק, על המעשה המאלף.

המעוניין ליכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף ח/ב מנין שבמדה שאדם מודד, בה מודדין לו

מדה כנגד מדה - לעורר בתשובה

רבי יוסף אלבו (חי לפני כשש מאות שנה) כותב בספר העקרים (מובא בגאון יעקב), כי ההענשה מדה כנגד מדה היא 'מחסד האל'; כי אם בא העונש על האדם באותה מדה עצמה שעבר עבירה, נפשו מרגישה ולבבו יבין כי הוא משפט האל עליו, ואז יפקח עיניו לשוב בתשובה, ולא יד המקרה פעל כל זאת. הוא אשר באר דוד (תהלים ט/ז): 'נודע ה' משפט עשה' - כלומר: הכל יודעים כי ה' הוא העושה משפט ולא פעל המקרה, חמתו כי רואים 'בפעל כפיו נוקש רשע', דהיינו: באותה מדה עצמה שמדד מודדים לו ונוקש בה".

דף י"ב/א אומה זו כחיה נמשלה

עם ישראל מעל הטבע

את המשלת עמנו לחיות השדה מבאר מהרש"א, כי כאשר עם ישראל עושים רצונו של מקום, הרי הם זוכים להנהגה המקורית שהיתה בטבע הבריאה עם בריאת העולם ואינם זקוקים למילדת, כטבע האדם לפני חטא עץ הדעת. לכך נמשלו ישראל לחיות, שטבען נותר היום כזו.

דף י"א/א איוב ששתק נידון ביסורין

מחשבה על הזולת

בייסורים מרים מנשוא לקה איוב עד שהם היו לדורות אות וסמל לייסורים שאין קשים מהם.

הזהו ענשו מדה כנגד מדה על ששתק?!

בעל ערוך לנר (סנהדרין ק"א ד"ה א"ר חייא) מסביר כי הנמנע מהענקת עצה שיש בה כדי להיטיב עם הזולת, ענשו הוא בייסורים, כי הייסורים מעוררים את האדם לצעוק בעל-כרחו, עונש על שלא פתח את פיו לעמוד לימן חבריו בעצה טובה!

דף י"ב/א ויעש להם בתים... בתי כהונה ולויה...

מידה כנגד מידה

ביארו המפרשים: מידה כנגד מידה היא. אילו היה פרעה מצליח לאבד את הזכרים, כאשר זמם, לא היה עם ישראל נכחד, שכן הבנות נותרו בחיים וילדיהם - אפילו ישאו גויים - יהודים יהיו; אבל לא היו כהנים ולוויים שכן הכהונה והלויה עוברות מבן לבן דווקא. כיון שבזכותן נותרו הכהונה והלווייה, זכו שיצאו מהן...

דף י"ב/א עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן

"נעשה ונשמע"

בעלי המוסר (ראה אור יחזקאל אמונה עמוד רכ"ח) עומדים על הנהגתם המופלאה של בני ישראל. אף בעודם מושפלים ונרמסים תחת השיעבוד האכזרי, היה כל העם ממושמע לגדולי ישראל; גדול הדור גירש את אשתו - "עמדו כלן וגרשו את נשותיהן", בלא פקפוקים, הרהורים ותהיות, וכולם: לאחר מכן כשנמלך עמרם בעקבות דברי מרים והחזיר את יוכבד, עמדו כולם והחזירו את נשותיהם.

תכונה מופלאה זו היא שעמדה להם לקבל את התורה באמרו "נעשה" תחילה ואחר כך "נשמע".

דף י"ב/א כל הבן הילוד

"הטייטש" של כל הבן הילוד...

בעוד שבפסוק נאמר "כל הבן הילוד", הרי שבאונקלוס הוא מתורגם "דיתיליה ליהודאיי", דהיינו שיוולד לישראל דוקא.

אומרים בשם הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל, מחולל ומייסד הדף היומי:

בכרוז הרשמי נאמר "כל הבן הילוד", ללא כל אפליה... אולם ה"טייטש" (התרגום, ההסבר) היה - כל הבן שיוולד ליהודים דווקא...

זכויות האב לטובת בנו: מדברי הגמרא מתבאר כי בתפילותיו מסוגל האב להציל את בנו מדיני גיהנום. בעלי התוספות (ד"ה דאייתה) מקשים על כך, שהרי אמרו חכמינו ז"ל במסכת סנהדרין (ק"ד/א): **"ברא מזכה אבא אבא לא מזכה ברא"**, כלומר: בהנהגתו הטובה הבן מזכה את אביו, אך האב אינו מזכה את בנו, ואם כן כיצד הציל דוד המלך את בנו? בעלי התוספות מתרצים שלשה תירוצים:

- א.** מאחר שאבשלום נהרג במיתה משונה ו"נטל את שלו בעולם הזה", הועילה תפילתו של אביו.
- ב.** הגמרא במסכת סנהדרין בה מבואר כי אב אינו מזכה את בנו, עוסקת במנשה בנו של המלך חזקיה, על כן ניתן לחלק ולומר כי דברי הגמרא מתייחסים למנשה בלבד, שעבד לכוכבים ולמזלות, מה שאין כן אבשלום שלא עבד עבודה זרה, הועילה תפילת אביו לזכותו.
- ג.** **זכות** האב אמנם אינה עומדת לבנו, אך **תפילתו** מועילה לנשמת בנו.

אמירת "קדיש" ותפילה על ידי האב בעבור נשמת בנו: על פי זה דנו הפוסקים, אם רצוי שהאב ולא אדם אחר, יאמר קדיש על בנו שמת בלא בנים.

השדי חמד (מערכת אבילות סימן קנ"א) כותב כי כך עדיף, שהאב יאמר קדיש על בנו יותר מכל אחד אחר, שכן הוא קרוב לו ביותר ומצר על פטירתו. אולם, לעניין זכותו של האב לדחות אבלים אחרים האומרים "קדיש" לעילוי נשמת הוריהם, ולדרוש כי גם לו יאפשרו לומר "קדיש" אחד, כתב השדי חמד שלכאורה הדבר תלוי בתרוצי בעלי התוספות הנזכרים. שכן, לפי תירוצם השני, שהאב מזכה את בנו [אם לא עבד עבודה זרה], אם כן אין האב שונה משאר האבלים ועליהם להתחלק עמו באמירת ה"קדישים". אולם, לפי תרוצו השלישי, כי **תפילת** האב על בנו מועילה לו, אך אין **זכותו** עומדת לו, קודמים שאר האבלים לאבי הנפטר, משום שה"קדיש" אינו נחשב כתפילה על הנפטר, וממילא אין היא מעלה את נשמתו. למעשה כתב השדי חמד שהאב אינו רשאי לדרוש מאבלים אחרים, שיתנו לו לומר "קדיש", שהרי אין בידו הוכחה שההלכה היא כדברי התירוצ השני של בעלי התוספות.

אכן, בעל נודע ביהודה (שו"ת תנינא או"ח סימן ח') נקט כדבר פשוט שהאב אינו מזכה את בנו, ואמירת ה"קדיש" על ידי האב אינה עדיפה יותר מאמירתו על ידי אדם אחר. על אחת כמה וכמה, כאשר ישנם אבלים על אב או אם, אין לאב זכות לומר "קדיש" על בנו במקום בו מקפידים כי אבל אחד בלבד יאמר קדיש.

אמירת "קדיש" על ידי חתן המנוח: מן הראוי לציין סברה נוספת שנאמרה בטעם אמירת "קדיש" על ידי הבן, והיא: משום כבודו של האב (מעבר יבק פרק כ"א, והובא בחכמת אדם כלל ס"ז ס"ו). על פי זה כתב הרב זרע אמת (חלק ב' סוף סימן קמ"ח), כי אם הנפטר לא הותיר אחריו אלא בת, על בעלה-חתנו לומר קדיש לעילוי נשמת חמיו, משום שהוא חייב בכבודו (שולחן ערוך יורה דעה סימן ר"מ סעיף כ"ד).

דף י"ב/א שלקח מקח רע לעצמו

הקמת מצבה בחיי האדם

שאלה מעניינת מובאת בספרי הפוסקים, המותר להקים מצבה לאדם בעודו חי?

דוגמה שכיחה לכך היא אלה הנוהגים להניח מצבה גדולה אחת על קבר של שני בני זוג כאשר אחד מהם חי עדיין, ויש לדון אם ראוי לעשות כן, או שמא יש בכך סימן רע, שמכינים לאדם מצבה בעודו בחיים.

לכאורה, ניתן להוכיח מדברי סוגייתנו שאין לנהוג כן. הגמרא מביאה את הפסוק (שמואל ב' יח /יח): **"וְאֶבְשָׁלֹם לָקַח וַיָּצֵב לוֹ בְחַיָּיו אֶת מִצְבֵּת אֶשֶׁר יָצַע מִקַּח הַמֶּלֶךְ"** ואומרת, כי מעשהו של אבשלום שהקים "מצבה" לזכרו בימי חייו, הלא היא "יד אבשלום", היה "מקח רע". הרי לנו, כי אין להקים זכר ומצבה מחיים. אולם, הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר זצ"ל (שו"ת חלק א' י"ד סימן רנ"ח) דוחה ראיה זו, על פי דברי המהרש"א המבאר כי כוונת הגמרא באמרה שעשה "מקח רע" היא, שאבשלום נהג שררה בהקימו מצבת זיכרון בעוד אביו המלך דוד בחיים, אך לא משום שהקים מצבה בעודו חי ועל כן אין ראיה לאסור מנהג זה.

הכנת עפר מארץ ישראל לקבורה: הוכחה לכך שאין בהקמת מצבה בחיי האדם משום פתחון פה לשטן, מובאת בתשובה הנזכרת מהנוהגים להכין עפר מארץ הקודש כדי להניחו בקברם לאחר מאה ועשרים שנותיהם [טעם הנחת עפר ארץ ישראל מבואר בספר מעבר יבק, הובא בספר טעמי המנהגים עמוד תל"ד, שנחשב כאילו נקבר בארץ ישראל] ולא חששו לפתיחת פה לשטן, משום ש"החיים יודעים שימותו".

כתיבת שם אדם על המצבה בעודו חי: מעניין לציין את הנאמר בספר ציון לנפש חיה (סימן כ"א, הובא בספר אוצר הידיעות עמוד 390), כי אדם רשאי להכין מצבה לעצמו ואף לכתוב עליה את שמו, אך אדם חולה לא יעשה כן כדי שלא יראה כאילו התייאשו ממנו ובכך ירע מזלו.

קניית קבר מחיים: כמו כן ידוע דבר המעלה הקיימת בקניית קבר מחיים (עייני גשר החיים חלק א' פרק כ"ז), ואף בגמרא (סנהדרין מח/א) מבואר שהיו נוהגים כן, שכן, הגמרא עוסקת בדינו של קבר שהוזמן לצורך אדם חי ואומרת שאינו אסור בהנאה. מכך שהפוסקים לא הזכירו שיש במעשה זה חשש של "אל יפתח אדם פה לשטן", מוכח שאין כל חשש בכך (ראיה זו הביא הגאון הנ"ל).

דף יא/ב אמר רבא חורגו דקנז הוה

כתיבת שם אב חורג בכתובה

גמרתנו שואלת, כיצד נאמר בתורה (במדבר יג/ו) "כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה", הן בספר יהושע (טו/יז) נאמר: "עֲתִינְיָאֵל בֶּן קִנְזֵי אָחִי קָלֵב" - כלב היה אחיו של עתניאל, ועתניאל היה בנו של קנז. כלב היה, איפוא, בנו של יפונה או בנו של קנז? הגמרא מתרצת כי אכן עתניאל היה אחיו של כלב, אך לא מאביו אלא מאמו, ועל כן כלב היה בנו של יפונה, ועתניאל היה בנו של קנז. הגמרא אף מוסיפה ואומרת, שכלב נקרא "הקניזי" משום שגדל אצל קנז אביו החורג, והיה מאנשי ביתו.

נוסח הכתובה בבת מאומצת: על פי זה דן בעל מנחת יצחק (חלק ו' סימן קנ"א) בשאלה מעניינת שהובאה לפניו: בת מאומצת שלא ידעה כי ההורים המגדלים אותה אינם הוריה הביולוגיים הגיעה לפירקה. אביה המאמץ ורעייתו חששו לבריאות נפשה של בתם המאומצת אם יודע לה כי כל חייה גדלה במשפחה מאומצת, ולפיכך הסתפקו כיצד לרשום את שם אבי הכלה בכתובתה.

הגאון רבי יצחק וייס זצ"ל קבע, כי במקרים רגילים בהם אין חשש לשלומה של הכלה, יש לציין בכתובה את שם אביה האמיתי בלבד, מאחר שיש לחשוש שמא בחלוף השנים ישכח הדבר שאין הוא אביה מולידה, והיא או ילדיה עלולים לישא את קרוביהם מאביה האמיתי. אולם, כאשר קיים חשש לשלום הכלה, אפשר לכתוב את שמה ואת שם אביה החורג באופן שירמוז על כך שאין הוא אביה מולידה, כגון, אם שם הכלה "שרה" ושם האב החורג "אברהם", יש לכתוב בכתובה "שרה דמתקריא שרה בת אברהם", ובכך לרמוז שאין היא בתו האמיתית ורק מכנים אותה כ"שרה בת אברהם".

על פי זה הוא מסביר את דברי סוגייתנו, שכלב נקרא "הקניזי". שכן, לכאורה יש לתמוה, מדוע לא קראוהו "בן קנז" והרי המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו (מגילה יג/א)? מוכח מכאן, כי כדי שלא יבואו לידי מכשול בעתיד קראוהו "הקניזי" ולא "בן קנז" [כגון, אם עתניאל היה מת ומותיר את אשתו בלי ילדים, וכלב היה מייבמה, היה עובר על איסור אשת אה, שכן אח מהאב בלבד חולץ].

עליה לתורה בבן חורג: בעל מנחת יצחק דן בשאלה נוספת שהופנתה אליו על אודות ילד יתום מאב ומאם שנלקח לאימוץ, ואינו יודע כי מאמציו אינם הוריו האמיתיים. כשהגיע יום הכנסתו לעול תורה ומצוות חששו הוריו מאמציו לקראו לעליה לתורה בשם אביו האמיתי. אולם, המנחת יצחק הורה שיש לקראו בשם אביו האמיתי כדי שלא יבואו לידי מכשול בעתיד, חלילה, וכן הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל (הובא בספר הערות למסכת סוטה עמוד ס"ח).

"התחברתי והרגשתי את מתיקות התורה"

בדרך, בבית, בעבודה,

24 שעות

ביממה

מתחברים לשיעור המרתק

להאזנה חייגו:

073-2951342

למסכת הנלמדת הקישו 1

בעלות שיחה רגילה

חוויה רוחנית מרגשת

ספרון חודשי ללימוד יומי קצר בכל יום משנה אחת הלכה אחת וקטע מהגמרא

לחודש התנסות חינם!

חייג עכשיו: *3029

או שלח מייל לדוא"ל veten@meorot.co.il

